

KAMIL NOWAK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Prawa i Administracji

kamilnowak@student.uksw.edu.pl

ORCID: 0000-0003-0544-3604

Arbitraż handlowy w dobie pandemii

Streszczenie. Czas pandemii koronawirusa okazał się czasem próby dla sądów państwowych i polubownych. Podczas gdy praca sądów państwowych została w pierwszym roku w zasadzie faktycznie i prawnie wstrzymana, potęgując i tak znaczne zaległości orzecznicze, to sądy polubowne funkcjonowały bez większych zakłóceń, z powodzeniem wypełniając swą misję poszerzania prawa do sądu. W ramach artykułu przedstawione zostaną osiągnięcia sądownictwa arbitrażowego, a w szczególności uwaga skupiona będzie na stosowaniu w postępowaniu arbitrażowym nowoczesnych narzędzi informatycznych, które pozwalają na prowadzenie rozpraw i posiedzeń w trybie zdalnym w formie wideokonferencji. Można już dzisiaj śmiało stwierdzić, że nowe formuły odbywania posiedzeń w arbitrażu się sprawdziły. Takie pozytywne doświadczenia zachęcają do działania arbitrażu z wykorzystaniem nowoczesnych technik komunikowania się, także w rzeczywistości nienaznaczonej pandemią.

Słowa kluczowe: arbitraż handlowy, pandemia, koronawirus, ADR

1. Wprowadzenie

W pierwszych miesiącach naznaczonych obecnością pandemii wywołanej działaniem koronawirusa doszło do paraliżu działalności orzeczniczej sądów w Polsce¹. Stało się tak dlatego, że sądy państwowe wcześniej nie korzystały z możliwości prowadzenia posiedzeń odmiejscowionych, tzw. zdalnych, czy też hybrydowych, choć już od czasu nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego² z 2016 r. istniała

¹ W szczególności w związku z brzmieniem obowiązującego od dnia 31 marca 2020 r. do dnia 16 maja 2020 r. (a w zasadzie do dnia 30 maja 2020 r. wobec art. 68 ust. 6 i 7 w zw. z art. 76 *in initio* w zw. z art. 46 pkt 20 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-COV-2, Dz.U., poz. 875 ze zm.) art. 15zszs ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 ze zm., dalej: „specustawa covidowa”), w świetle którego bieg terminów procesowych i sądowych nie rozpoczął się, a rozpoczęty ulegał zawieszeniu na okres stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19. Już wcześniej większość sądów znacząco ograniczyła funkcjonowanie na mocy zarządzeń swych prezesów.

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1805 ze zm.), dalej: „k.p.c.”.

taka możliwość³, przy czym był to model, w którym uczestnicy łączący się zdalnie i tak musieli przebywać w innym sądzie (zwłaszcza w celu weryfikacji ich tożsamości), a co zmieniło się w zasadzie dopiero w 2020 r.⁴ Sądy często nie dysponowały odpowiednim oprogramowaniem czy też obsługa tych narzędzi była nieznaną sędziom i pracownikom sądów. Rozwiązania epizodyczne w ramach tzw. specustawy covidowej były nieprecyzyjne i pojawiały się wątpliwości co do tego, jak je interpretować. Istotne było także przywiązanie sędziów do zasady oficjalności i „tradycji” w zakresie rozpraw stacjonarnych [Uliasz 2022: 95]. Z tych względów na początku pandemii rozprawy się nie odbywały, co doprowadziło do powstania w sądach ogromnych zaległości orzeczniczych. Z danych statystycznych wynika, że w 2020 r. do sądów cywilnych wpłynęło łącznie ponad 9 mln spraw, przy jednoczesnej zaległości z poprzedniego roku w liczbie ponad 3 mln spraw [Ewidencja spraw w sądach powszechnych w Polsce 2021].

Rozwiązaniem, które miało pomóc w opanowaniu tej trudnej sytuacji, było wprowadzenie w lipcu 2021 r. zmian do k.p.c., które przewidywały prowadzenie rozprawy w formie zdalnej jako podstawowej formy procedowania oraz – dla uproszczenia i przyspieszenia procedur – możliwość kierowania, niezależnie od wniosku strony o przeprowadzenie rozprawy, wszystkich spraw cywilnych do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym⁵ (przy jednoczesnym obowiązku uprzedniego odebrania końcowych stanowisk stron na piśmie, co oczywiście stanowi pewną namiastkę możliwości zaprezentowania mowy końcowej, która jest uzasadniona nie tylko zasadą ustności postępowania cywilnego, mimo jej silnych ograniczeń na rzecz pisemności [Marciniak, Broniewicz 2020: 82], lecz przede wszystkim atutami erystycznymi tej formy przekazu), co budzi wątpliwości co do zgodności takiego rozwiązania z konstytucyjną zasadą prawa do sądu. Niejako

³ Nowo dodany wówczas art. 151 § 2 k.p.c. na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – kodeks cywilny, ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U., poz. 1311).

⁴ Zauważyć jednak w tym miejscu trzeba, że prowadzenie postępowania dowodowego z użyciem technik informatycznych możliwe jest od kilkunastu lat na gruncie art. 235 § 2 k.p.c. Doniosłą różnicę między normami wywodzonymi z art. 151 § 2 k.p.c. i art. 235 § 2 k.p.c. podkreślił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 8 listopada 2019 r., sygn. akt III CZP 13/19, opubl. OSNC 2020/7-8, poz. 95, s. 114, wskazując, że ówczesnie w prowadzonej w trybie wideokonferencji rozprawie nie było możliwe uczestnictwo strony, jeśli nie przebywała ona w budynku innego sądu, co wyłączało możliwość dopuszczenia dowodu z przesłuchania strony w inny sposób, także przy wykorzystaniu „społecznego komunikatora internetowego”. Wyraźnie odeszła od tego nowelizacja kodeksu z 2019 r. (ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U., poz. 1469 ze zm.) – art. 2261 k.p.c. wskazuje już wprost, że wysłuchanie stron (innych osób) może odbywać się za pomocą środków porozumiewania na odległość, „o ile dają one pewność co do osoby składającej oświadczenie”.

⁵ Art. 15zszs1 ust. 1 pkt 3 specustawy covidowej w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U., poz. 1090).

na drugim biegunie, wobec przywołanej sytuacji w sądach państwowych, coraz większym zainteresowaniem zaczęło cieszyć się sądownictwo arbitrażowe. Celem niniejszego opracowania jest zidentyfikowanie różnic między tymi dwoma systemami sądownictwa, które stały się wówczas niezwykle widoczne, co niewątpliwie może przyczynić się do zwiększenia zainteresowania alternatywnymi metodami rozwiązywania sporów przez uczestników obrotu handlowego, a także wykazanie, że regulacje dotyczące postępowania przed sądami państwowymi rozpoznającymi sprawy cywilne coraz bardziej zbliżają się do standardów wypracowanych przez lata w arbitrażu.

2. Autonomia woli stron w arbitrażu

Arbitraż, zwany także sądownictwem polubownym, jest jedną z alternatywnych metod rozwiązywania sporów [Błaszczak 2012: 15–16; 2014: 289; Budniak-Rogała 2015: 56–57; Pieckowski 2015: 1121]. Takie podejście dominuje obecnie w nauce prawa, choć w doktrynie kontynentalnej, przywykłej do wąskiego ujmowania ADR⁶, nierzadko spotyka się głosy przeciwne. Nie rozstrzygając powyższej kwestii, można pokusić się o stwierdzenie, że arbitraż stanowi pewną alternatywę względem sądownictwa państwowego. Strony pozostające w sporze co do kwestii pojawiających się na tle określonego stosunku prawnego, który cechuje się tzw. zdadnością arbitrażową [Białecki 2009: 8; Wiśniewski 2015: 283], a w obecnym stanie prawnym w przypadku większości spraw mamy z nią do czynienia, mogą dokonać zapisu na sąd polubowny⁷. Jest to umowa, której nazwa jest silnie zakorzeniona w języku prawnym i prawniczym, niemniej dziś równie często spotyka się pojęcie umowy o arbitraż, której jednocześnie nie można mylić z szerszą znaczeniowo umową arbitrażową [Tomaszewski 2015: 319–320]. Umowa ta zmierza do wyłączenia kompetencji sądu państwowego w zakresie rozpoznania sporów, które mogą powstać lub też już powstały między stronami, i do jednoczesnego przyznania tej kompetencji określonemu sądowi polubownemu [Budniak 2009: 17; Tomaszewski 2015: 316]. W zasadniczej mierze strony w zapisie na sąd polubowny powierzają

⁶ ADR stanowi akronim od angielskiego terminu *Alternative Dispute Resolution*, oznaczającego alternatywne metody rozwiązywania sporów.

⁷ Dla prawnej skuteczności zapisu konieczne jest dopełnienie wymogu *arbitrabilité*, którą w polskim piśmiennictwie w ślad za A.W. Wiśniewskim określa się mianem zdadności arbitrażowej. Odnosi się ona do cechy, jaką odznaczać mają się sprawy, które mogą podlegać rozstrzygnięciu w tym trybie. Zakres zdadności arbitrażowej w prawie polskim określony został w art. 1157 k.p.c. Brak zdadności arbitrażowej sporu czyni zapis na sąd polubowny nieważnym, a także stanowi braną pod uwagę z urzędu, niezależnie od zakresu zaskarżenia, przesłankę uchylenia wyroku sądu polubownego (art. 1206 § 2 pkt 1 k.p.c.) lub odmowy uznania lub wykonania takiego wyroku (art. 1214 § 3 pkt 1 k.p.c.).

rozstrzygnięcie sporu stałym sądom polubownym, tak zwanym sądom instytucjonalnym, niekiedy zaś również zdarza się powołanie sądu arbitrażowego *ad hoc*.

Istotne jest w tej mierze zatem to, że strony poprzez umowę decydują się na skorzystanie z jednej z alternatywnych metod rozwiązywania sporów w sytuacji czy na wypadek zaistnienia sporu. Zwykle zapis na sąd polubowny stanowi jedno z postanowień tzw. umowy głównej, przy czym niezależnie od tego cechuje się całkowitą autonomią [Pazdan 2003: 300–301]. Dla pojęciowego odróżnienia zapis sporządzony w celu poddania arbitrażowi powstałego już sporu określa się mianem kompromisu. Historycznie sądy polubowne mierzyły się zawsze z pewną wrogością czy nieufnością państwa — ograniczały bowiem monopol jurysdykcyjny w zakresie orzekania [Boykin, Dunin-Wąsowicz 2014: 43; Orecki 2019: 25–26]. Z tych względów zapewne do dziś w nauce prawa zastrzega się, że sądy polubowne rozstrzygają sprawy, lecz nie sprawują wymiaru sprawiedliwości [Broniewicz, Kunicki 2020: 525]. To zaś, które sądy dysponują takową kompetencją, określa *de lege lata* art. 175 Konstytucji RP⁸. Nie zmienia to jednakże faktu, że sądy polubowne mogą w sposób wiążący dla stron efektywnie rozstrzygać istniejące między nimi konflikty.

Na gruncie art. 1212 § 1 k.p.c.: „Wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta mają moc prawną na równi z wyrokiem sądu ugoda zawartą przed sądem po ich uznaniu przez sąd albo po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności”. Oznacza to, że orzeczenie bądź ugoda, które pochodzą od sądu polubownego, mogą uzyskać taki walor, co wyrok sądu państwowego, czego szczególnym gwarantem jest konwencja nowojorska o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych z 1958 r.⁹ W innych ustawodawstwach spotyka się również nieco odmienne podejścia — przykładowo zgodnie z § 607 austriackiego k.p.c.: „Wyrok arbitrażowy ma między stronami skutki prawomocnego wyroku sądowego”, co znajduje także zastosowanie w stosunku do wyroków zagranicznych sądów arbitrażowych [Wojciechowski 2009: 127]. Ponadto w ustawodawstwie polskim, co jest rozwiązaniem szczególnie specyficznym, wprowadzono konkurencyjny względem art. V konwencji katalog podstaw odmowy uznania lub wykonania wyroku sądu arbitrażowego, który zastosowanie znajdzie wtedy, gdy do danego

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁹ Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzona w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r., ratyfikowana przez Polskę w 1961 r. (Dz.U. z 1962 r. nr 9, poz. 41), dalej: „konwencja” lub „konwencja nowojorska”. Zgodnie z jej art. III zd. 1: „Każde z Umawiających się Państw — zgodnie z warunkami ustalonymi w artykułach następnym — uzna orzeczenie arbitrażowe za wiążące i wykona je zgodnie z regułami procedury obowiązującej na obszarze, na którym dochodzi się praw z orzeczenia”. Nie przewidziano więc procedury, w jakiej dojść ma do tegoż uznania czy wykonania wyroku, pozostawiając to ustawodawstwu krajowemu; konwencja zresztą nie wymaga nawet, by konieczne było jakiegokolwiek *exequatur* takiego wyroku.

zagranicznego orzeczenia (z uwagi na zastrzeżenia poczynione przez Polskę) nie będzie mieć zastosowania konwencja, co jednak w praktyce ma miejsce stosunkowo rzadko [Zachariasiewicz 2014: 431; Łaszczuk, Szpara, 2015: 802]. Nadmienić ponadto należy, że w nauce prawa podkreśla się, iż wyrok zagranicznego sądu polubownego, z uwagi na postanowienia konwencji nowojorskiej oraz licznych jej sygnatariuszy, jest pewniejszym pod kątem wykonalności tytułem aniżeli wyrok zagranicznego sądu państwowego [Budniak 2015: 394].

3. Efektywność arbitrażu

Jedną ze zwykle wskazywanych na pierwszym miejscu zalet arbitrażu jest szybkość postępowania. Ma ona dla stron każdego postępowania, a w szczególności dla tej, która postępowanie zainicjowała, znaczenie kluczowe. W ramach arbitrażu, zgodnie z fundamentalną dla niego zasadą autonomii woli, strony mają także znaczną swobodę w ukształtowaniu postępowania, w tym postępowania dowodowego (art. 1184 § 1 i 2 k.p.c.), tak by było jak najmniej czasochłonne. Zwykle zaś sąd polubowny bazuje przede wszystkim na przedstawianych przez strony dokumentach. Sądy polubowne działają również sprawnie dlatego, że dotychczas wpływało do nich relatywnie niewiele spraw [Ereciński 2018: 59; Szumański 2019: 90–91]. W jednym z najważniejszych sądów w Polsce, Sądzie Arbitrażowym przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, inicjowano dotychczas zwykle rocznie 150–200 spraw (z czego ok. 20% stanowiły sprawy o charakterze międzynarodowym)¹⁰, co pozwalało na ich sprawne prowadzenie. Postępowania arbitrażowe w 2020 r. trwały średnio 101 dni¹¹.

Efektywność postępowania arbitrażowego oznacza także, że w świetle przywołanego art. 1212 § 1 k.p.c. wydane przez arbitrów orzeczenia lub zawarte w arbitrażu ugody mogą uzyskać moc prawną równą wyrokowi sądu państwowego lub ugodzie sądowej, w związku z czym arbitraż stanowi rzeczywistą alternatywę dla postępowań przed sądami państwowymi. W latach 2004–2006 nieuwzględnionych zostało łącznie ok. 20% złożonych we wszystkich sądach państwowych w Polsce wniosków o uznanie lub stwierdzenie wykonalności takiego orzeczenia lub ugody [Brol 2008: 72]. Dla porównania tabela nr 1 prezentuje liczbę wniosków, które wpłynęły do Sądu Apelacyjnego w Warszawie w 2019, 2020 i 2021 r., o uznanie lub stwierdzenie wykonalności krajowych i zagranicznych orzeczeń oraz ugód

¹⁰ <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1445944,warszawa-na-swiatowej-mapie-arbitrazu.html> [dostęp: 21.02.2022].

¹¹ <https://skslegal.pl/rozstrzygniecie-sporow-w-dobie-pandemii/> [dostęp: 21.02.2022].

arbitrażowych oraz zapadłe w sprawach tych rozstrzygnięcia oddalające wnioski, z podaniem udziału procentowego spraw, w których doszło do takiego rozstrzygnięcia (im udział procentowy jest niższy, tym efektywność arbitrażu jest wyższa).

Tabela 1. Sprawy z wniosku o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej (sprawy gospodarcze)¹²

	2019 r.	2020 r.	2021 r.
liczba złożonych wniosków	77	89	107
liczba spraw rozpoznanych	65	80	110
liczba rozstrzygnięć oddalających wniosków	2	7	3
procent rozstrzygnięć oddalających	3,0%	8,8%	2,7%

Źródło: Opracowanie własne na podst. Sprawozdania w sprawach cywilnych 2019, 2020, 2021

Ponadto elastyczność postępowania arbitrażowego i brak konieczności podążania za wzorcami kodeksowymi [Budniak 2015: 383] sprawiają, że informatyzacja pojawiła się w tych sądach znacznie wcześniej niż w sądach państwowych¹³. Sądownictwo arbitrażowe online ma swoje początki w latach 90. ubiegłego stulecia [Ziemblicki 2017: 29; Drzewiecki, Kubsik 2020: 98]. Istnienie danej instytucji przez dłuższy czas powoduje, że jest ona w stanie dostosować się do zmieniających się realiów i dopasowywać do potrzeb osób, które się do niej uciekają. Z tym właśnie, jak się zdaje, wiązać należy sukces arbitrażu handlowego w czasie pandemii. Sądy polubowne – w odróżnieniu od sądów państwowych – nie wzbraniały się przed używaniem nowoczesnych technologii, dzięki czemu ograniczenia i obawy, jakie wynikały z wystąpienia ryzyka zachorowania na COVID-19 (w tym związane z obiegiem korespondencji i nie tak rzadkim nakładaniem na nią kwarantanny, przy jednoczesnym dalszym braku możliwości kierowania pism do sądu drogą elektroniczną), nie stały w żadnej mierze na przeszkodzie w osiągnięciu w sprawny sposób rozstrzygnięcia w sprawie. Tenże aspekt faktyczny, z uwagi na postępującą juredyzację arbitrażu [Ereciński 2018: 61], powiązany został z powstaniem odpowiednich zaleceń oraz regulacji międzynarodowych. Oczywiście nie bez znaczenia jest również liberalne ustawodawstwo krajowe, dopuszczające swobodne ukształtowanie postępowania arbitrażowego (przy poszanowaniu podstawowych zasad, przede wszystkim równości stron czy poufności), dzięki czemu instytucjonalne sądy arbitrażowe mogą w swych regulaminach kompleksowo regulować wprost kwestie dotyczące arbitrażu elektronicznego.

¹² Celem wyjaśnienia należy podkreślić, że w 2021 r. liczba złożonych wniosków pozostawała mniejsza od liczby spraw rozpoznanych z uwagi na zaległości orzecznicze z poprzednich lat.

¹³ <https://www.international-arbitration-attorney.com/pl/coronavirus-covid-19-and-courts-moving-from-litigation-to-arbitration/> [dostęp: 21.02.2022].

4. Regulacje dotyczące informatyzacji arbitrażu

Już w unijnym rozporządzeniu z dnia 21 maja 2013 r. nr 524/2013 w akapicie 6 preambuły wskazano, że do osiągnięcia poczucia bezpieczeństwa konsumentów na rynku wewnętrznym w zakresie *e-commerce* „w znacznym stopniu mogłaby przyczynić się dostępność sprawnego i skutecznego internetowego systemu rozstrzygania sporów (ODR)”¹⁴. W rozporządzeniu przewidziano utworzenie platformy ODR, do której dostęp miał być bezpłatny i możliwy w każdym języku urzędowym UE (art. 5 ust. 1 i 2 rozporządzenia). Postępowanie dowodowe przewidziano jako dość uproszczone – inicjator postępowania składać miał dowody na potwierdzenie swoich twierdzeń jedynie fakultatywnie (art. 8 ust. 2 rozporządzenia). Termin rozpoznania zawisłego przed instytucją ADR sporu, zgodnie z art. 10 lit. a, odwołującym się do art. 8 lit. e dyrektywy 2013/11/UE¹⁵, przewidziano co do zasady na 90 dni od dnia otrzymania przez tę instytucję, która przyjęła ją do rozpoznania, kompletnej skargi. Odnotować należy także działania podejmowane przez Komisję ONZ do spraw międzynarodowego prawa handlowego i Radę Europy zmierzające do zapewnienia odpowiednich ram arbitrażu internetowego [Ziemblicki 2017: 165 i n.].

Szczególnie zwrócić zaś wypada uwagę na regulaminy sądów instytucjonalnych. W załączniku nr IV do regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Międzynarodowej Izbie Handlowej w Paryżu (ICC) obowiązującym od 2017 r. podkreślono wagę sprawności postępowania oraz zalecono, by „zadbać o to, by czas i koszty były proporcjonalne do przedmiotu sporu”¹⁶. W postanowieniu lit. f załącznika wskazano wprost na możliwość prowadzenia rozpraw w trybie wideokonferencji, jeśli „obecność osobista nie jest nieodzowna”. W przypadku regulaminu Sądu Arbitrażowego przy Konfederacji Lewiatan w dniu 13 maja 2020 r. zmieniono jego § 33 ust. 1 w ten sposób, że dodano słowa: „Zespół Orzekający, po konsultacji ze stronami, może zarządzić przeprowadzenie rozprawy przy pomocy środków komunikowania się na odległość lub innych stosownych środków, w szczegól-

¹⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenie w sprawie ODR w sporach konsumenckich), Dz.U. UE 2013, L 165/1.

¹⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich), Dz.U. UE 2013, L 165/63.

¹⁶ <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2017/03/ICC-2017-Arbitration-and-2014-Mediation-Rules-polish-version.pdf> [dostęp: 23.02.2022].

ności w formie wideokonferencji”¹⁷. W 2019 r. doszło ponadto do utworzenia sądu arbitrażowego Ultima Ratio działającego przy Stowarzyszeniu Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie, w przypadku którego całe postępowanie prowadzone jest elektronicznie, zaś wedle informacji na stronie internetowej tego sądu rozpoznanie sprawy (bez rozprawy zgodnie z § 18 ust. 1 regulaminu) zajmuje zwykle około trzech tygodni¹⁸, co jest z jednej strony wynikiem fenomenalnym, z drugiej jednak strony budzi pewne wątpliwości co do tak szybkiego przebiegu postępowania (powstaje pytanie, czy można w tak krótkim czasie wnikliwie rozpoznać sprawę)¹⁹. Ponadto, niezależnie od postanowień regulaminów, kluczowe znaczenie odgrywa niezmiennie zasada autonomii woli stron, wobec czego jeśli strony będą chciały przeprowadzenia rozprawy w formie wideokonferencji i będą takie możliwości po stronie sądu — brak jest jakichkolwiek przeciwwskazań, by to uniemożliwić; warto, aby strony porozumiały się w tym zakresie już w umowie arbitrażowej [Drzewiecki, Kubsik 2020: 103–105].

5. Miejsce e-arbitrażu

Odnosząc się zaś konkretnie do postępowań przed e-sądami arbitrażowymi, podnieść należy jeszcze jedną doniosłą w tej mierze kwestię. Mianowicie strony postępowania określają miejsce arbitrażu w sposób w zasadzie dowolny, mogą przy tym całkowicie abstrahować od rzeczywistego miejsca, w jakim postępowanie to się toczy, a miejsce to w żadnym razie nie jest wiążące dla arbitrów (art. 1155 § 1 k.p.c.) — wybór tego miejsca mieści się w pojęciu zasady autonomii woli stron w arbitrażu [Ereciński 2009: 66; Sikorski 2014: 38–39; Wiśniewski, Hauser-Morel 2015: 592]. Analogiczna zresztą sytuacja występuje w przypadku, gdy wyrok podpisywany jest przez arbitrów w innych państwach (art. 1197 § 3 k.p.c.) — w ten sposób strony mogą dowolnie wpływać na właściwość sądu polskiego, przykładowo w przypadku skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego (jurysdykcja sądu polskiego zależy tu bowiem od tego, czy miejscem wydania wyroku

¹⁷ <https://www.sadarbitrazowy.org.pl/Content/Uploaded/files/zarz%C4%85dzenie.pdf> [dostęp: 23.02.2022].

¹⁸ <https://ultimaratio.pl/> [dostęp: 23.02.2022].

¹⁹ Na temat działalności e-sądów arbitrażowych wypowiedział się następująco R. Szczepanek, współtwórca sądu Ultima Ratio: „W e-arbitrażu nie ma więc rozpraw, świadków ani listów poleconych. Zamiast iść do sądu, strony logują się do systemu IT sądu. Na profilu sprawy przedstawiają własne stanowiska, załączają filmy, zdjęcia czy skany dokumentów a z arbitrem czy drugą stroną porozumiewają się za pomocą czatu”, <https://www.infor.pl/prawo/nowosci-prawne/4673991,Esady-arbitrazowe-polubowne-w-Polsce.html> [dostęp: 23.02.2022]. Procedowanie w ten sposób zdaje się stanowić istotny wyłom od wskazywanej tendencji do jurydyzacji.

było terytorium RP – art. 1205 § 1 k.p.c.); tak samo zastosowanie znaleźć mogą w sposób w pewnym sensie sztuczny przepisy Konwencji nowojorskiej z 1958 r., jeśli strona dochodzić będzie uznania wyroku w innym państwie aniżeli będącym miejscem wydania wyroku, tj. w sytuacji, gdy na terytorium tego państwa znajdowało się rzeczywiście, lecz wszakże pozbawione doniosłości prawnej miejsce wydania wyroku. W ten sposób coraz istotniejszą rolę zaczyna odgrywać tzw. teoria delokalizacji arbitrażu, którą dotychczas posługiwano się dla wyjaśnienia fenomenu braku możliwości (a jednocześnie zasadności) ustalania siedziby arbitrażu, mającej znaczenie dla wskazania właściwości prawa arbitrażowego danego państwa w toku postępowania przed sądem polubownym (por. 1156 k.p.c.). Teoria ta, choć powszechnie podzielana przez przedstawicieli nauki prawa w przypadku arbitrażu elektronicznego, wchodzi w kolizję z art. V ust. 1 lit. a, d i e Konwencji nowojorskiej, które to przepisy odsyłają do czynności sądu właściwego według prawa miejsca arbitrażu czy wydania wyroku arbitrażowego lub też prawa tam obowiązującego [Arkuszewska 2019: 379].

6. Podsumowanie

Nie powinno dziwić, że zalety arbitrażu nabrały szczególnego znaczenia w dobie pandemii i zaobserwowano znaczący wzrost liczby spraw kierowanych do sądów arbitrażowych (wg szacunków o ponad tysiąc procent)²⁰. Jednocześnie w 2020 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie rozpoznał wyłącznie 21 skarg o uchylenie wyroku arbitrażowego, a łącznie oddalonych zostało 15, zaś w 2021 r. rozpoznał 23 skargi, a łącznie oddalonych zostało 11, z kolei odrzuconych zostało 6 [Sprawozdanie w sprawach cywilnych 2020, 2021], co pokazuje, że wyroki te w zdecydowanej większości przypadków pozytywnie przechodzą kontrolę sądów państwowych²¹. Arbitraż stał się antidotum na niedomogi sądów państwowych i okazał się skuteczną alternatywą, dającą możliwość uzyskania wysoce profesjonalnego rozstrzygnięcia, możliwego do późniejszej egzekucji. Oczywiście, podobnie jak sądownictwo państwowe, tak i arbitraż ma swoje wady. Poza kwestiami związanymi z istotnym jego nacechowaniem elementami znanymi z modelu adjudykacyjnego [Morawski 1999: 168–169, 177–178] wskazać również należy przede wszystkim na wysokie koszty postępowania [Budniak 2015: 381; Ereciński 2018: 59] oraz pozorną szybkość postępowania

²⁰ <https://biznes.newseria.pl/biuro-prasowe/prawo/w-polsce-dzialaja-juz-4,b46836952> [dostęp: 23.02.2022].

²¹ Przy czym znaczna część wyroków arbitrażowych w ogóle nie zostaje zaskarżonych przy użyciu skargi o uchylenie wyroku – <https://skslegal.pl/rozstrzygniecie-sporow-w-dobie-pandemii/> [dostęp: 21.02.2022].

z uwagi na procedury postarbitrażowe przed sądem krajowym (które w przypadku polskiego porządku prawnego nie podlegają wyłączeniu umową stron, inaczej np. w Belgii, Francji, Szwajcarii czy Szwecji w zakresie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego [M. Zachariasiewicz 2014: 424]). Z uznaniem odnieść się przy tym należy do skrócenia w 2016 r. terminu do wniesienia skargi z art. 1205 k.p.c. do dwóch miesięcy, lecz jednocześnie przyznano wówczas prawo do wniesienia skargi kasacyjnej od wyroku sądu rozpoznającego tę skargę²². Zdaje się, że wskazywana już nieufność ustawodawcy do arbitrażu uniemożliwia przyjęcie jednoinstancyjności postępowań postarbitrażowych, w których rozstrzygnięcie sądu powszechnego jest ostateczne, a w szczególności nie służy od niego środek zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej. Niezależnie bowiem od tego, że Sąd Najwyższy nie jest sądem kolejnej instancji, często strony tak właśnie sąd kasacyjny traktują, nawet gdy mają świadomość, że skarga jest bezzasadna i nie zostanie uwzględniona — ważne jest wszakże nierzadko tylko to, by możliwie przesunąć w czasie osiągnięcie przez rozstrzygnięcie sądu polubownego mocy wiążącej. To z kolei kłóci się z ideą arbitrażu jako sądu — emanacji zasady autonomii woli stron, a które to strony powinny rozstrzygnięcie, jakiegokolwiek by było, uszanować — w tym zaś jednak, jak już wskazano, nie pomaga również sam ustawodawca.

W zakresie informatyzacji postępowania, czy to przed sądem polubownym, czy państwowym, wskazać należy na jej pozytywne strony, inne aniżeli wpływ na szybkość postępowania. Przynajmniej dezaktualizują się ograniczenia czasowe i przestrzenne. Profesjonalni pełnomocnicy unikają dzięki temu nierzadkich tzw. kolizji terminów. W przypadku ryzyka zakażenia, tak jak to ma miejsce obecnie — brak konieczności fizycznego kontaktu stron i sądu ryzyko to unicestwia. Zresztą nie zawsze przecież brak możliwości czy łatwości stawiennictwa w budynku sądu wynika z tej właśnie przyczyny. Dzięki rozprawom zdalnym strony czy pełnomocnicy mieszkający w znacznej odległości od sądu nie tracą czasu i środków na przejazdy, a ponadto przestarzałe wydają się w porównaniu z nimi wideokonferencje prowadzone w trybie art. 151 § 2 k.p.c., tj. w drodze pomocy sądowej. Ponadto zauważa się obecnie pewną tendencję do zbliżania postępowania przed sądami państwowymi do postępowania w arbitrażu (np. instytucja złożenia przez świadka zeznań na piśmie w trybie art. 2711 k.p.c. czy zwiększenie znaczenia zasady koncentracji materiału dowodowego), co jednak nie może w pełni wypaść pomyślnie z uwagi na zupełnie inną podstawę funkcjonowania tychże sądów, a także fakt, że ustawodawca, dążąc do pewnych uproszczeń, albo umożliwia niekorzystanie z nich (jak w przypadku niemalże martwych przepisów

²² Zmieniony art. 1208 § 1 k.p.c. na mocy ustawy z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U., poz. 1595).

dotyczących posiedzeń przygotowawczych czy planu rozprawy), albo też prowadzi do daleko idących zagrożeń dla stron (jak w przypadku możliwości kierowania spraw do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym).

W podsumowaniu należy podnieść, że w dobie pandemii koronawirusa szczególnie zauważalne stały się różnice między sądownictwem państwowym a arbitrażem — zarówno jeśli chodzi o ich odmienności jako modeli rozstrzygania sporów, jak i pod względem przygotowania technicznego do rozpoznawania spraw z użyciem nowoczesnych technologii, przede wszystkim umożliwiających uczestnictwo zdalne w rozprawach. Bez wątpienia sytuacja ta przyczyni się do promocji alternatywnych metod rozwiązywania sporów, jeszcze relatywnie mało popularnych w Polsce. Uczestnicy postępowań arbitrażowych dzięki poznaniu tego mechanizmu i dostrzeżeniu jego wielu zalet niewątpliwie w przyszłości chętnie proponować będą swym kontrahentom zawieranie w umowach zapisów na sąd polubowny czy też zawieranie kompromisów w przypadku sporów już powstałych. Arbitraż okazał się jako realna alternatywa dla postępowań przed sądami państwowymi. Co ważne, doświadczenia arbitrażu z całą pewnością mogą zostać przeniesione także do tych sądów w celu zwiększenia efektywności postępowań — brak sprawności rozstrzygania spraw jest dziś jedną z większych bolączek sądownictwa państwowego. Samo zwiększenie się liczby spraw w arbitrażu nie przełoży się oczywiście wymiennie na realne zniwelowanie obciążenia sądów powszechnych, niemniej przy obecnym poziomie wpływu spraw i stanie zaległości jest to i tak istotny krok w dobrą stronę. Poza korzystaniem z wideokonferencji warte rozważenia w ramach sądownictwa państwowego pozostają również osiągnięcia arbitrażu dotyczące elektronizacji obiegu korespondencji. Wobec powyższego, jak się zdaje, w dłuższej perspektywie doświadczenia z czasów pandemii przyniosą pozytywne zmiany i pełniej otworzą uczestników obrotu handlowego na arbitraż, a także, co nie mniej istotne, wpłyną na zmniejszenie poziomu nieufności ustawodawcy do tej alternatywnej metody rozwiązywania sporów.

Literatura

- Arkuszevska A., 2019, *Informatyzacja postępowania arbitrażowego*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Bialecki M., 2009, Pojęcie klauzuli arbitrażowej oraz zdatności arbitrażowej, *Kwartalnik ADR*, nr 1, 5–14.
- Błaszczak Ł., 2014, Postępowanie przed sądem polubownym. Wyrok, w: B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz (red.), *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław: Konfederacja Lewiatan, 284–401.
- Błaszczak Ł., 2012, Mediacja a inne alternatywne formy rozwiązywania sporów (wybrane zagadnienia), *Kwartalnik ADR*, nr 2, 13–20.

- Boykin J., Dunin-Wąsowicz J., 2014, Sądowa kontrola wyroków arbitrażowych w Stanach Zjednoczonych — niepewna przyszłość doktryny „rażącego naruszenia prawa”, *e-Przeгляд Arbitrażowy*, nr 1–2, 42–52.
- Brol J., 2008, Bariery na drodze alternatywnego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych. Sądownictwo polubowne (arbitrażowe), *Prawo w Działaniu*, nr 6, 54–79.
- Broniewicz W., Kunicki I., Marciniak A., 2020, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Budniak A., 2009, Treść zapisu na sąd polubowny w świetle przepisów polskiego i niemieckiego postępowania cywilnego — wybrane zagadnienia, *Kwartalnik ADR*, nr 3, 17–39.
- Budniak A., 2015, Zalety sądownictwa arbitrażowego, w: K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich (red.), *Współczesne problemy postępowania cywilnego. Zbiór studiów*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 375–395.
- Budniak-Rogała A., 2015, *Charakter prawny zapisu na sąd polubowny w postępowaniu cywilnym*, Wrocław: Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich), Dz.U. UE 2013, L 165/63.
- Ereciński T., 2009, Postępowanie o stwierdzenie wykonalności zagranicznego wyroku arbitrażowego (zagadnienia wybrane), *Kwartalnik ADR*, nr 1, 65–73.
- Ereciński T., 2018, O kilku problemach działalności arbitrażu w Polsce, *Studia Iuridica*, t. LXXV, 59–76.
- Ewidencja spraw w sądach powszechnych w Polsce (The number of incoming, resolved and pending cases in common courts in Poland)*, 2021, Warszawa, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,12.html> [dostęp: 21.02.2022].
- Hauser-Morel M., Wiśniewski T., Postępowanie arbitrażowe, w: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa: C.H. Beck, 524–593.
- <https://biznes.newseria.pl/biuro-prasowe/prawo/w-polsce-dzialaja-juz-4,b46836952> [dostęp: 23.02.2022].
- <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1445944,warszawa-na-swiatowej-mapie-arbitrazu.html> [dostęp: 21.02.2022].
- <https://skslegal.pl/rozstrzyganie-sporow-w-dobie-pandemii/> [dostęp: 21.02.2022].
- <https://ultimaratio.pl/> [dostęp: 23.02.2022].
- <https://www.infor.pl/prawo/nowosci-prawne/4673991,Esady-arbitrazowe-polubowne-w-Polsce.html> [dostęp: 23.02.2022].
- <https://www.international-arbitration-attorney.com/pl/coronavirus-covid-19-and-courts-moving-from-litigation-to-arbitration/> [dostęp: 21.02.2022].
- <https://www.sadarbitrazowy.org.pl/Content/Uploaded/files/zarz%C4%85dzenie.pdf> [dostęp: 23.02.2022].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.
- Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzoną w Nowym Jorku dnia 10 czerwca 1958 r., Dz.U. z 1962 r. nr 9, poz. 41.
- Kubśik S., Drzewiecki Z., 2020, Rozprawy zdalne — nowa rzeczywistość polskiej i międzynarodowej praktyki arbitrażowej, *Monitor Prawniczy (dodatek)*, nr 97–108.
- Łaszczuk M., Szpara J., 2015, Postępowania postarbitrażowe, w: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa: C.H. Beck, 664–771.
- Morawski L., 1999, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.

- Orecki M., 2019, *Sądownictwo polubowne a sądy państwowe wobec zasady nieingerencji sądu państwowego w działalność sądu polubownego i jego skład*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Pazdan J., 2003, Umocowanie do zawarcia umowy o arbitraż, *Zeszyty Prawnicze UKSW*, nr 3.2, 299–311.
- Pieckowski S., 2015, Arbitraż a alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych (ADR), w: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa: C.H. Beck, 1119–1160.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenie w sprawie ODR w sporach konsumenckich), Dz.U. UE 2013, L 165/1.
- Sikorski R., Zagadnienia ogólne, w: B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz (red.), *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław: Konfederacja Lewiatan, 34–81.
- Sprawozdanie w sprawach cywilnych za rok 2019 r. Sądu Apelacyjnego w Warszawie*, 2020, Warszawa, https://waw.sa.gov.pl/container/pliki/2020/MS_S_1a_cywilne.pdf [dostęp: 30.03.2022].
- Sprawozdanie w sprawach cywilnych za rok 2020 r. Sądu Apelacyjnego w Warszawie*, 2021, Warszawa, https://waw.sa.gov.pl/container/pliki/2021/MS_S%201a%20%20sprawozdanie%20w%20sprawach%20cywilnych%20za%202020%20r.pdf [dostęp: 30.03.2022].
- Sprawozdanie w sprawach cywilnych za rok 2021 r. Sądu Apelacyjnego w Warszawie*, 2022, Warszawa, https://waw.sa.gov.pl/container/pliki/2022/MS_S%201a%20-%20sprawozdanie%20w%20sprawach%20cywilnych%20za%202021%20r.pdf [dostęp: 30.03.2022].
- Szumański A., 2019, Czy jest w Polsce kryzys arbitrażu handlowego?, *Monitor Prawniczy*, nr 2, 90–96.
- Tomaszewski M., 2015, Umowa o arbitraż, w: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa: C.H. Beck, 312–405.
- Uliasz M., 2022, Rozprawa zdalna w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 151 KPC), w: J. Gołaczyński (red.), *Postępowanie cywilne w czasie pandemii. E-doręczenia, rozprawa zdalna, posiedzenia niejawne, składanie pism procesowych*, Warszawa: C.H. Beck, 92–106.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1805 ze zm.
- Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – kodeks cywilny, ustawy – kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U., poz. 1311.
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U., poz. 1469 ze zm.
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 ze zm.
- Ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-COV-2, Dz.U., poz. 875.
- Ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U., poz. 1090).
- Wiśniewski A.W., 2015, Zdolność i zdatność arbitrażowa, w: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, Warszawa: C.H. Beck, 277–309.
- Wojciechowski R., 2009, Przepisy austriackiego Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu arbitrażowym. Przekład z wprowadzeniem, *Kwartalnik ADR*, nr 3, 103–136.
- Zachariasiewicz M., Postępowania post-arbitrażowe: skarga o uchylenie orzeczenia sądu polubownego oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń arbitrażowych, w: B. Gessel-

-Kalinowska vel Kalisz (red.), *Diagnoza arbitrażu. Funkcjonowanie prawa o arbitrażu i kierunki postulowanych zmian*, Wrocław: Konfederacja Lewiatan, 402–593.
Ziemblicki B., 2017, *Arbitraż online*, Wrocław: Online Arbitration Press.

Commercial arbitration during the pandemic

Abstract. The Covid-19 pandemic turned out to be a test for state and arbitration courts. While the operation of state courts was effectively and legally suspended during the first year of the pandemic, exacerbating the already significant backlog of pending cases, arbitration courts functioned without major disruptions, successfully fulfilling their mission of expanding the right to litigate. The article presents achievements of arbitration courts, emphasizing the use of modern IT tools in arbitration proceedings, which can be used to conduct hearings and sessions remotely in the form of videoconferencing. It is, therefore, safe to say that remote arbitration hearings have proved successful. Such positive experiences encourage arbitrators to continue using modern communication technologies even when the pandemic is over.

Key words: commercial arbitration, pandemic, coronavirus, alternative dispute resolution